

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Keele ja Kirjanduse Instituut

**LÄÄNEMERESOOME FILOLOOGIA
SÜMPOOSION 1973**

T E E S I D

Tallinn 1973

PARI ARGUMENTTIA FONEMIEN TARPEELLISUUDESTA
GENERATIIVISSA FONOLOGIASSA

Fred Karlsson (Turku)

Perinteisessä generatiivissa fonologiassa (esim. Morris Halle, *The Sound Pattern of Russian*, The Hague 1959) on suh-
tauduttu kielteisesti klassisen foneemin käsitteeseen. On
katsottu, ettei foneemitasolla ole oikeutusta sellaisessa
fonologisessa teoriassa, jossa tehtävänä on suhteuttaa syn-
taktinen pintarakenne fonetiikkaan.

Argumentaatio foneemia vastaan on tällöin perustunut
sääntöekonomaan. Foneemitason olemassaolo johtaisi erhis-
sä tapauksissa yleistyksen menettämiseen siten, että jotkin
säännönmukaisuudet jouduttaisiin pirstomaan kahteen sään-
töön, joista toinen on morfofoneeminen ja toinen foneetti-
nen (esimerkiksi suomen nasaalessimlaatio ja vokaalisoin-
tu).

Esitelmässäni haluan mm. pohdita, onko tämä argumentti
valiidi. Mikäli voidaan osoittaa, ettei se ole kovin vahva,
kritiikki foneemia vastaan menettää paljon voimastaan.

Edelleen haluan esittää joitakin positiivisia argu-
menteja foneemien tarpeellisuuden puolesta. Tavallisesti
fonologinen kompetenssi on määriteltävä siksi tiedoksi, mikä
syntyperehtisellä kielenpuhujalla on lauseittensa fonologi-
sista johtohistoriasta. Kuitenkin naiivin kielenpuhujan
kaikkein selvimät intuitiot ovat luonteeltaan foneemisia:
hän on tietoinen siitä, mitä säänteitä hänen äidinkieltessään
on, ja nämä yksiköt ovat nimenomaan klassisten foneemien
tapaisia. Vieraan kielen oppimisen kannalta foneettista
interferenssiä aiheuttavat nimenomaan myöhäiset foneettiset
säännöt, mitkä suurin piirtein vastaavat klassisen fonolo-
gian allofonikkaa. Abstraktimmat säännöt (suomessa esimer-
kiksi astevaihteilu tai vartalon loppuvokaalin muutokset
suffiksi-i:n edessä) eivät aiheuta interferenssiä vieraan
kielen ääntämyksen oppimisessa.

Tämä viittaa siihen, että fonologisia sääntöjä on kahda eri

tyyppiä eron kulkiessa suurin piirtein klassisten foneemien
tasolla.

Edelleen aion esittää joitakin argumentteja, mitkä
koskevat fonologisten sääntöjen formaaleja ominaisuuksia.
Muun muassa voidaan todeta, että myöhäiset säännöt suhtees-
sa abstraktimpiin sääntöihin tuntuvat olevan "heikompia".

Näiden keskinäinen järjestys on yleensä vapaa ja ilmeisesti
ne useimmiten vain laajentavat ('expand') plus/minus-arvo-
ja numeerisiksi arvoiksi pystymättä varsinaisesti muutta-
maan tai poistamaan piirrespesifikaatioita. Tämäkin viittaa
fonologisten ja foneettisten sääntöjen eroavuuteen.

Tämäntyyppisiin argumentteihin vedoten haluan esittää
foneemin sisällyttämistä generatiivien kieliopin fonologi-
seen komponenttiin.